

תוכן עניינים

2.....	מבוא.....
4.....	סחר בינלאומי בפסולת מסוכנת.....
10.....	השלכות הסחר הבינלאומי בפסולת מסוכנת.....
14.....	סחר בפסולת מסוכנת, פגיעה בעיקרון הצדק והתמודדות עם בעיה זו.....
14.....	תפיסת הצדק של רולס.....
17.....	התנגשות הסחר בפסולת מסוכנת עם תפיסת הצדק של רולס.....
23.....	התמודדות עם הסחר בפסולת מסוכנת ותפיסת הצדק של רולס.....
25.....	סיכום.....
27.....	ביבליוגרפיה.....

מבוא

הסחר בפסולת מסוכנת כדוגמת דלקים, חומרים מסרטנים, חומצות, וחומרי בעלי השפעה חריפה על בריאות האדם הינו תהליך שכיח המתקיים במדינות רבות. במקרים רבים למדינות מערביות ישנה את היכולת להתמודד באופן מיטבי עם הפסולת המסוכנת באמצעות הימצאותה של תעשייה וידע מתאים לטיפול בפסולת. אולם תהליך זה עשוי להיות יקר עבור תאגידים רבים ולכן חברות ומדינות עשויות לסחור בפסולת המסוכנת עם מדינות מתפתחות המוכנות לקלוט את הפסולת ולמחזר אותה בשטחה. הבעיה היא כי מדינות מתפתחות אינן בהכרח מחזיקות בידע והתשתיות המתאימות לנהל את הפסולת המסוכנת וזה עלול ליצור סכנה עבור העובדים הנחשפים לחומר, לחקלאות המקומית והעולמית, מי השתייה, בעלי החיים והסביבה בכלל (Blackman 2016; Lipman, 2002; Sauser, Sauser, & Sims, 2014). בכדי לנסות להגן על הסביבה ובני האדם וליצור מערכת סחר ראויה, עוצבו מספר אמנות (כדוגמת אמנת באזל ואמנת ה-OECD) המנסות להפחית את הסחר בפסולת מסוכנת. אולם אמנות אלה אינן כוללות את כלל המדינות ואינן מחייבות ובכך הן מנציחות את המסחר הלקוי בפסולת מסוכנת (Basel Convention, 1991; OECD, 2001).

גיון רולס טוען כי בכדי ליצור חברה מוסרית, יש לקדם בין היתר את עקרונות הצדק והשוויון ועל בני האדם לקדם שוויון הזדמנויות, חירות שווה וצמצום פערים כך שאנשים יוכלו ליהנות מנקודת פתיחה השוויונית בבואם לנסות להגשים את שאיפותיהם ומטרותיהם בחיים. רולס מגדיר זאת כמסך הבערות, כאשר אנשים אינם יודעים מה צופן עתידם – אם יהפכו לעשירים/עניים, מוגבלים/נורמטיביים, רופאים או חקלאים, ומשום כך עליהם לעצב חברה צודקת שבה אנשים ייהנו משוויון הזדמנויות ונגישות ראויה למשאבים שכן אף אדם איננו יודע מה צופן עתידו (וינריב, 2007, 2008).

על פניו נדמה כי גישת הצדק של רולס איננה מתקיימת במסגרת הסחר בפסולת מסוכנת שכן מדינות עשירות וחזקות נפתרות מהפסולת המסוכנת שלהן ומעבירות אותו לחברות חלשות יותר הנאלצות להתמודד עם הפסולת ללא הכלים המתאימים. יש הרואים במצב זה אף תפיסה גזענית ולא הוגנות המציבה את המערב בעליונות על פני מדינות מתפתחות (Lipman, 2002). מאידך, המדינות המתפתחות אינן בהכרח מבקשות להפסיק את המסחר, אלא ליצור תנאי מסחר הוגנים יותר שבו הן יוכלו ליהנות מנגישות להכנסה כלכלית באמצעות ניהול פסולת מסוכנת, אך מצד שני המדינות לא יחשפו לסכנות הבריאותיות והסביבתיות בעקבות היעדר תשתיות מתאימות לטיפול בפסולת זו. במילים אחרות, מדינות מתפתחות מוכנות לקבל על עצמן את הטיפול בפסולת מסוכנת אך תוך כדי כך שמדינות מערביות יעזרו להן לבסס תשתיות ראויות, הן אנושי מתאים וליצור צדק סביבתי שבו אנשים יחיו בסביבה בריאה ובטוחה (Little, & Lucier, 2017).

שאלת מחקר: באיזו מידה המסחר הבינלאומי בפסולת מסוכנת הינו מוסרי על-פי עיקרון הצדק של רולס?

הנחת היסוד בעבודה היא כי הסחר הבינלאומי בפסולת מסוכנת איננו עומד בעיקרון הצדק והשוויון של גיון רולס מכיוון שאוכלוסיות ומדינות חלשות אומנם מוכנות לקלוט את הפסולת המסוכנת של המערב, אך הן אינן נהנות מנגישות למשאבים, תשתיות וידע אנושי מתאים בכדי להתמודד עם הפסולת המסוכנת ולכן הדבר פוגע בבריאותם של התושבים ומזהם את סביבתם. כלומר, המדינות המתפתחות נושאות בעול לבדן כאשר אלה מנהלות ומטפלות את הפסולת המסוכנת של המערב.

סחר בינלאומי בפסולת מסוכנת

המושג פסולת עשוי להופיע בתיאורים שונים כאשר התיאור השכיח ביותר הינו: חומר בלתי שמיש או בלתי רצוי או חומר שנוטר מיצור מוצר כלשהו. הגדרה זו מלמדת כי הגדרת פסולת עשויה לעיתים להיות סובייקטיבית ובנחיצות שהאדם מוצא במוצר כזה או אחר, לפיכך כאשר סמכויות משפטיות מבקשות להגדיר מהי פסולת אלה לעיתים יבחנו את האלמנטים האובייקטיביים והן אלמנטים סובייקטיביים. מאידך, המונח פסולת מסוכנת מזוהה בעיקר עם שם נרדף לפסולת שעלולה להזיק לאדם וסביבתו בשל תופעות הלוואי הנובעות מהפסולת. אולם בהקשר משפטי, המונח "מסוכן" עשוי להיות כבר מורכב יותר מפאת המגוון הרחב של המוצרים שעל פניו לכשעצמם אינם מסוכנים, אך הצבתם במיקום לא ראוי או שילובם עם פסולת אחרת עשויים להפוך אותם למסוכנים; כל זאת לצד גם רשימה מוגדרת וארוכה של מוצרים ופסולת מסוכנת כמו נוזלים כימיים שונים, חומרים כימיים שונים, שאריות פסולת תעשייתית, פסולת קלינית, עופרת, תרכובות אבץ, צבעים, חומצות, אסבסט, תערובות שמנים, תרופות, דבקים, פסולת המכילה רכיבים מזיקים, חומרי נפץ, דלקים ועוד (Albers, 2015: 12-13).

הסחר בפסולת ובמיוחד בפסולת מסוכנת נובע מהאתגר למצוא מקום לכמות הפסולת העצומה שהאדם מייצר. כך למשל בסוף העשור הראשון של המילניום החדש היקף הסחר בפסולת כללית נאמד בלא פחות מ- 191 מיליון טון פסולת בשנה. לצורך הבנת היקף הפסולת, הריסות מגדלי התאומים שנהרסו בפיגועי ה- 11.9.2001 נאמדים במשקל של 1.6 מיליון טון. אופן המסחר של הפסולת נקבע בהתאם למאפייני הפסולת כדוגמת תוצאי הלווי שלה והיכולת להתמודד עמם; חומרי הגלם המצויים בפסולת; היכולת למחזר אותם; אופן ההתמודדות עם הפסולת כדוגמת שריפה, הטמנה או מחזור שלהם; רגולציות הקימות במדינה – כדוגמת האיסור להכניס חומרים מסוימים למדינה ועד הדרישה לחומרים שונים במדינה. הקושי להתמודד עם מאפיינים מגוונים כל כך במסחר בפסולת הופכים את המסחר למאתגר במיוחד – קל וחומר כאשר מדובר בפסולת מסוכנת. מדינות המנסות להפחית את היקף הפסולת בשטחן מקדמות מספר מהלכים הכוללים בין היתר חינוך של האזרחים המקומיים לגבי מודעות לפסולת וצמצומה; טיפול הפסולת באמצעות מחזור, הטמנה או שריפה; הטלת מיסים על מפעלים וצרכנים מזהמים וכן הניסיון להגביר את המסחר בפסולת והוצאתה מהמדינה. האתגר נובע כאשר ישנו צורך לשכנע מדינה אחרת לקבל את הפסולת של מדינה שונה (Kellenberg, 2012: 68-69).

תהליך זה בראש ובראשונה מבוסס על רשימת הפסולת שהמדינה הקולטת מוכנה לקבל והגדרתה כלפי סוגי פסולת ופסולת מסוכנת. אולם במדינות מתפתחות מדד הרגולציה בנושא הסביבה והפסולת לרוב נמוך ב- 40% ממדד הרגולציה של מדינות מפותחות. כלומר בעוד שבמדינות מפותחות ישנן רגולציות למכביר כלפי סוגי הזבל ואופן הטיפול בזבל, הרי שבמדינות מתפתחות רגולציות אלה הינן מתוננות יותר, ומכאן חומר המוגדר כמסוכן במדינה אחת, עשוי להיות "תקיין" או נטול מידע לגביו במדינה אחרת. אין זה אומר שהפסולת המסוכנת איבדה ממסוכנות בין מדינה אחת לאחרת, אלא אופן התפיסה המנהלתית הלקויה כלפי הפסולת המסוכנת משתנה ממדינה למדינה. במילים אחרות פסולת מסוכנת במדינה אחת תמשיך להיות מסוכנת אך מקובלת במדינה אחרת (Kellenberg, 2012: 69-70).

אחת הסיבות הבולטות לסחר בפסולת מסוכנת היא העלות הנובעת מטיפול בפסולת המסוכנת בארץ המוצא. מרבית המסחר מתבצע בין מדינות מערביות לאלה המתפתחות כאשר עלות הטיפול